

Uwe Hinrichs: Handbuch der Eurologistik.¹ Herausgegeben von Uwe Hinrichs unter Mitarbeit von Petra Himstedt-Vaid, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden, 2010. 993 lap

Az Európai Unió 1990 után bekövetkezett bővülését követően a tudományok fejlődését egyre inkább az ugyanahhoz a standardhoz való igazodás, a kutatási eredmények nemzetközi cseréje és a kutatók közvetlen kapcsolatainak gyakoribbá válása jellemzi. E folyamat egyik eredménye az Európa-tudomány (europszisztika vagy eurológia) létrejötte, amelynek feladata jelen kötet szerint (is) az európai kultúrák, a történelem, a jog, a gazdaság, a technológiák és a nyelvek közötti közvetítés. Az említett folyamat nyelvi vonatkozásainak egyes részkérdéseit már számos, Európa nyelvi sokszínűségéről szóló kézikönyv és további kutatásokra ösztönző monográfia is feldolgozta, a *Handbuch der Eurologistik*hez hasonló részletességű munka azonban még nem látott napvilágot. Szinte áttekinthetetlenül gazdag irodalom foglalkozik Európával mint kultúrtérrel, azaz a különböző nemzeteknek földrészeikről kialakult általános képével is, a jelen kötet tanulmányai mindehhez logikus és rendszerbe foglalt anyagokkal, a nyelvek közvetítette világkép történeti és szinkron elemzésével járulnak hozzá annak az európai „szellemi egységnek” a megértéséhez, amelyről Gadamer találóan állapította meg, hogy „csak Európában jött létre az emberi tudásnak, tudás iránti igénynek olyan mély sokszínűsége és artikulációja, mint a vallás, a filozófia, a művészet és a tudás” (idézi Zieliński 2011: 206; az én fordításom, Ny. I.). Lényegében ez az alap gondolata jelen kötetünk szerkesztőjének, Uwe Hinrichs bevezető tanulmányának is.

A negyvenkilenc tanulmányt tartalmazó kötetből a teljesség igénye nélkül csupán néhányat ragadok ki. Bevezető tanulmányában Uwe Hinrichs is hangsúlyozza, hogy a kötet az európai kulturális identitás gondolat tudatossá tételének és lehetőségéhez mérten konkrét meghatározásának jegyében született. Célja az európai nyelvek („*Europa-sprachen*” nem „*europäische Sprachen*”!), Ny. I.) közös sajátosságainak „diakrón-dinamikus” és szinkron perspektívában való leírása, valamint a nyelvi és nyelvészeti adatok kulturológiai interpretációja; Norbert Reiter meghatározása szerint: „Die Eurologistik ist die Wissenschaft von den sprachlichen Gemeinsamkeiten in Europa” (‘Az eurolingvisztika Európa nyelvi sajátosságairól szóló tudomány’ 3). Így ez az új diszciplína nem tekinthető az egyes nemzeti filológiák gyűjteményének, sem pedig egyfajta multilaterális kontrasztív nyelvészetnek, hanem egy meghatározott areában („in einem bestimmten Areal”) megvalósuló európai konvergencia definiálásaként és bemutatásaként értelmezendő. Az eurolingvisztika természetesen csak úgy érheti el célját, és úgy erősítheti meg státuszát az Európa-tudományok között, ha a nyelvek közös, „európai” jegyeinek ismertetését és elemzését a nyelvtudomány módszereivel végzi el, azaz konkrét, megfogható alapokra épít, amelyek ismeretében a nyelveket egymással összekapcsoló sajátosságok nem csupán megállapíthatók, hanem széles körben tudatosíthatók is. Ez az alap nem más, mint a „hagyományos” történeti szó-, alak- és mondattan, a frazeológia, a tipológia és az areális nyelvészet. Lényegében ezt tartalmazza Norbert Reiter említett tömör definíciója is. Az areális hasonlóságok és egyezések, sőt a különbségek is hasonló vagy definiálhatóan és így megismerhetően különböző világképet tükröznek, amelynek kölcsönös megértése valóban segítheti az európai identitástudat megőrzését vagy mélyítését, valamint egymás nyelvének és világszemléletének alaposabb megismerésére is ösztönözhet, továbbá a távoli jövőben talán megvalósulhat az európai többnyelvűség úgy, hogy létrejön az egyes nyelvcsaládok közötti, egymás nyelvén folyó kommunikáció, és ennek folytán az angol nyelv abszolút hegemóniája is megszűnik (2). (Erről más véleményen van Jürgen Trabant, aki a „kis nyelvek” [köztük a német] háttérbe szorulását, illetve használatának korlátozódását jövendőli; 887–96).

¹ ‘Az eurolingvisztika kézikönyve’.

Az elérendő konkrét tudományos célokot a bevezető tanulmány tíz pontban sorolja fel. Érdemes sorra vennünk őket, hiszen megvalósulásuk vagy legalábbis a munkálatok megindulása igazolhatná az új diszciplína szellemi alapját és kutatási céljainak realitását is. A konkrét célok tehát a következők:

1. egy közös európai identitás megerősítése,
2. közös kultúrtérség (Kulturraum) tudatának kialakítása,
3. az európai nyelvek és kultúrák sokféleségének közös örökségként való őrzése és ápolása,
4. a sokrétű kelet- és nyugat-európai nyelvi kapcsolatok kutatása,
5. az európai kétnyelvűség olyan felfogásának kialakítása, hogy az egyes nyelvcsaládon belüli és az egymás közötti kommunikáció is erősödjék, és ezáltal az angol nyelv abszolút egyeduralma is relativizálódjék,
6. az eurolingvisztikai tevékenység koordinálása,
7. Európa nyelvi világának pontosabb modellálása,
8. eurolingvisztikai projektumok kooperációval és médiabeli bemutatással való létrehozása,
9. az eurolingvisztika új diszciplinájának az európai tanulmányokba (European Studies) való beépítése,
10. konkrét lépések megtétele az eurolingvisztika felsőfokú oktatására, a hallgatók megfelelő anyagokkal való ellátása stb.

A felsorolt célkitűzések világosak, széles tudományos és társadalmi bázissal is számolnak, többségük azonban túlságosan általánosnak tűnik. A „kialakítás”, az „ápolás”, a „kifejlesztés”, a „modellálás” terminusok ezt a benyomást csak erősítik, noha nehéz lenne ezeket a cselekvést jelentő igékből képzett főneveket – amelyek egyébként rövid értelmezést is megérdemelték volna – más, konkrétabb jelentésűekkel helyettesíteni.

A bevezetőben megjelölt céloknak megfelelően a kötet hat tematikai egységre (fejezetre) oszlik:

1. Európa térsége (Raum Europa)
2. Az európai nyelvek (Die Sprachen in Europa)
3. Európai areák, nyelvtípusok és európai nyelvszövetség (Areal, Sprachtypen und Sprachbund Europa)
4. A nyelvi szintek (Die linguistischen Ebenen)
5. Nyelvpolitika, többnyelvűség és köznyelv (Sprachpolitik, Mehrsprachigkeit und Verkehrssprache)
6. Az eurolingvisztika háttere (Hintergrund der Eurolinguistik).

A tematikai tagolás részben hagyományos, részben általános (elméleti) lingvisztikai kérdéseket, illetve kutatási területeket, részben pedig szociolingvisztikai és (nyelv)politikai problémákat jelöl meg, és ez nagyjából megfelel a felsorolt tíz célkitűzésnek.

A már említett bevezető tanulmányában Uwe Hinrichs (Gadamer fentebb idézett summás megállapításával némiképp ellentétben) arra a következtetésre jut, hogy az európai identitás fogalma két fontos, aligha megoldható kérdést is felvet (19–20). Az első, hogy – a szerző szerint – ilyen identitás nincs is. Nem beszélhetünk ugyanis a kínaihoz, az arabhoz vagy az indiaihoz hasonló azonosságutadról, hiszen közös, átfogó európai történelem („große überdachende europäische *Erzählung*” [az én kiemelésem, Ny. I.] sem létezik. Lehet, hogy ez a megállapítás tetszetős, de óvatosabban lenne helyes elkalandozni olyan kevésbé ismert területekre, mint a kínai vagy az arab társadalmi azonosságutadat. Amennyiben valaha is létezett – folytatja Hinrichs –, sorsa a szétforgácsolódás (Zersplitterung), filozófiai és metafizikai dekonstrukció, vallási elkülönülés és megosztottság, történelmi balsors (das historische Desaster [Kolonialismus]) vagy politikai katasztrófa (világháborúk) lett. A második kérdés lényegében az elsőből következik, hogy tudniillik az új európai identitás a múlt identitásjegyeivel összeforrva majd csak a jövőben kristályosodhat ki („mit den Identitäts-Markern der Vergangenheit zu etwas Neuem verschmelzen wird”). Az európai kulturális identitás kérdése lényegileg tehát csupán részleteiben ragadható meg. Az európai kollektív gondolkodásban, Hinrichs szerint, a következő jellemző jegyek hagytak nyomot:

1. határhúzások, elválasztások, egyesítések, amelyek mélyen beleivódtak az európai gondolkodásba, mint a reformáció és a vallásháborúk, a 18. század óta zajló demokratikus forradalmak és velük együtt az állami és a nemzeti szuverenitás változásai, a piaci és ipari forradalmak stb.;

2. az olyan, Európára jellemző, tipikus kérdésfelvetések, mint a kulturális pluralitás;
3. végül pedig a történelmi tapasztalatok értelmezése és megfelelő végkövetkeztetések levonása.

A bevezetőt az első fejezet három tanulmánya követi (51–110), amelyek Európa területével, Európával és a Balkánnal („Europa und *sein* Balkan”; az én kurziválásom, Ny. I.) foglalkoznak Michael Mitterauer Európa történeti térsége szellemi arculatának és nyelvhasználatának főbb kérdéseit elemzi, Siegfried Tornow a nyugat-keleti határról ír, igyekezve többé-kevésbé földrajzilag is pontosan meghatározni Nyugat- Közép-kelet, Dél- és Délkelet-Európa határait. Végül Ulf Brunnbauer a Balkán kulturális és civilizációs jégeit foglalja össze.

A kötet második fejezete (111–370) a „Die Sprachen in Europa” (‘Az európai nyelvek’) címet viseli. Az egyes tanulmányok a latinnal, a germán, a szláv, a finnugor, a balti nyelvekkel, valamint a baszk nyelvvel foglalkoznak. Különösen érdekes Christian Schmitt tanulmánya (Die Bedeutung des Lateins für die sprachliche Europäisierung ‘A latin jelentősége a nyelvi europaizálásban’, 137–69). Kiinduló megállapítása szerint a klasszikus latin a későbbi korok beszélői és írói számára is a kultúrkompetencia alapját jelentette, a középkori latin pedig az első európai egyetemek kommunikációs médiuma, valamint a nyugat-európai kereszténység nemzeteket is átfogó kommunikációs eszköze volt. Schmitt röviden jellemzi a klasszikus latinnak az újlatin nyelvekben betöltött szerepét, majd behatóan foglalkozik a latin nyelv történeti formáinak a nyugat- és közép-európai konvergenciára gyakorolt hatásával („Die historischen Formen des Lateins und ihr Beitrag zur mittel- und westeuropäischen Konvergenz”). Érdekesen mutatja be a latinizálás és a relatinizálás közép- és nyugat-európai következményeit. Szemléletes táblázatokban láttatja egyes latin (eredetű) képzőkkel alkotott terminusok újlatin nyelvekben való elterjedtségét (157), az orvosi szakszókincs elemeinek prefixumokkal való képzését, valamint konkrét példákon keresztül az európai nyelvekre gyakorolt újlatin hatást, például: lat. *botanicum* – ném. *Botanik* – fr. *botanique* – ang. *botanic* – sp. *botánico* stb. Konklúziójával teljes mértékben egyet lehet érteni: „A kultúratudományi és mindenekelőtt kultúrtörténeti kutatás számára elengedhetetlen a szakszókincsnek, mindenekelőtt az újlatin lexikának diakroniában való bemutatása” (162, az én fordításom, Ny. I.). A latin nyelv szerepét a kötet más tanulmányai is érintik. A fejezet többi tanulmánya a germán, a szláv, az újlatin, a finnugor és a balti nyelvekkel foglalkozik.

A harmadik, szintén terjedelmes fejezet (371–552) témája az areális nyelvészet, a nyelvtípusok és az európai nyelvsvövetség. Georg Bossong tanulmánya, *Typologie der Sprachen Europas* (‘Az európai nyelvek tipológiája’, 371–96) lényegében az európai nyelvekről való eddigi tipológiai ismereteket összegzi a nyelvcsaládok szerinti csoportosításból kiindulva, tehát genetikai alapszempont szerint. A nyelvsvövetség-kutatás bizonytalanságairól (Unsicherheiten) szólva több olyan vitás kérdést, illetve lehetőség szerint tisztázásra váró problémát sorol fel, amelyek vizsgálatában egymástól jelentősen eltérő álláspontok alakultak ki. Annyit érdemes megjegyezni, hogy az eddig viszonylag egyszerűnek és egyértelműnek tartott areális jegyeken túl (vö. újabban [egyebek mellett] Matasović, Ranko: *Uvod u poredbenu lingvistiku*. Zagreb, 2001: 56–62 és a hozzá tartozó szakirodalom) a számba veendő ellentétes álláspontokat (gegensätzliche Positionen) a következő főbb problémák köré csoportosítja: általános kritériumok, az area határai, ontológiai státusz, jelentés és értelmezés. Az egymástól eltérő (olykor ellentmondó) véleményeket is közli. A viták tárgyát képező dilemmák közül a genetikai rokonságot, a nyelvek és az izoglosszák számát, valamint az ismertető jegyek minőségét és számát emeli ki. Vajon teljesen irrelevánsak-e a genetikai rokonsági viszonyok, alkothat-e két nyelv nyelvsvövetséget, vagy szükséges hozzá három, esetleg több, elegendő-e egy nyelvsvövetség létrejöttéhez egyetlen izoglossza, vagy szükséges-e legalább három stb. Az aréák határai politikai és/vagy kulturális alapon húzhatók-e meg, vagy csupán az izoglosszacsomók kiterjedése mérvadó? Meghatározhatók-e egy nyelvsvövetség tagjai egyértelműen, vagy a hullámelmélet szerint centrumra és perifériákra tagozódnak? Ontológiai szempontból felvetődik az a kérdés is, hogy a nyelvsvövetségek természetes, történeti képződmények, vagy csupán a nyelvészek konstruktumai? A nyelvsvövetség értelmezését tekintve szükséges-e, hogy a kapcsolatok intenzívek és hosszan tartóak legyenek, vagy elegendő, ha kevésbé intenzívek és rövidebb időtartamúak; létrejöhet-e nyelvsvövetség véletlenszerű strukturális egyezések és egymástól független párhuzamos fejlődés alapján, avagy a közös sajátosságok szubsztrátumokra, illetve szupersztrátumokra mennek vissza? Értelmezhetők-e a nyelvsvövetségek a beszélők közössége és a tagnyelvek szociokulturális

és történeti kapcsolataiként, és rávilágíthatnak-e nyelven kívüli, történeti összefüggésekre, vagy a hasonló tulajdonságokat mutató közös területiség nem enged meg semmiféle visszakövetkeztetést a beszélőközösségek történeti kapcsolataira. A felsorolt kérdések megvitatása elméletileg megalapozottabbá teheti a nyelvi areák vagy nyelvszövetségek értelmezését, sőt esetleg még olyan régóta és sokat kutatott nyelvszövetségekről is, mint a balkáni, tud majd újat mondani.

Érdekes Armin Hetzer délkelet-európai areálval foglalkozó tanulmánya *Sprachbund Europas – Probleme und Möglichkeiten* ('Az európai nyelvszövetség – Problémák és lehetőségek', 397–424). Ez az a terület, amelynek areáltipológiai magja a román, a bolgár, a macedón és az albán, tehát lényegében az, amelyet annak idején Trubeckoj is balkáni nyelvszövetségnek (*Balkansprachbund*) nevezett, és amelyhez Hetzer a magyart, a Romániában beszélt németet és a moldáviai orosz is hozzászámítja. Jellemző jegyeket, illetve kritériumokként már ismert jelenségeket sorol fel. A magyarra vonatkozóan az *apámnak a háza* 'meines Vaters Haus' szerkezetet említi, amelynek 'meinem Vater sein Haus'-ként való értelmezése a szerző szerint kérdésessé teszi, hogy ez areáltipológiailag a német köznyelvi vagy a balkáni nyelvhasználat folytatását jelenti-e. Részletesebb történeti kutatáson alapuló magyarázatot igényelne azonban (egyebek mellett) az indeklinábilis participium praesens elterjedésének kérdése a görögben, a szerbben (és természetesen a horvátban is). Magyarázatul Hetzer azt tételezi fel, hogy a ragozhatóság másodlagos jegy, és ebben az esetben csupán arról van szó, hogy a népnyelv lemondott az egyidejűséget kifejező participium jelzői használatáról, ez pedig areáltipológiai jellemző. Megjegyezzem azonban, hogy a participiumok gerundiumokká való egyszerűsödése hosszán tartó folyamat eredménye volt, és jelzőként használt participiumokkal a legkorábbi időktől fogva a népnyelvben alig-alig találoztunk, nemigen volt tehát miről lemondani. Kiefer Ferenc az igazeszmélet kérdésével foglalkozik (*Central Europe: Aktionsarten*, 519–29).

A negyedik fejezet (553–738) tanulmányainak témáját Európa nyelveinek fonetikai, fonológiai, morfoszintaktikai, lexikai és frazeológiai sajátosságaival alkotják. Különösen érdekes Helmut Keipert a latin és görög alapú lexikális europeizmusokról írt tanulmányának (*Die lexikalischen Europäismen auf lateinisch-griechischer Grundlage* 'A latin–görög alapú lexikális europeizmusok' 635–60) további kutatásokra ösztönző fejtegetése, amelyben a szerző azt a folyamatot mutatja be három szakaszban, hogy a latint mint nemzetek fölötti kommunikációs eszközt a német nyelv történetében hogyan váltotta fel a népnyelvi kommunikáció. Az első szakasz a latin abszolút elsőbbsége (kb. 1700-ig), ám német nyelvi kifejezések ebben az időszakban is megfigelhetők már a matematikai, a természettudományi, valamint egyes nem akadémiai, hanem alkalmazott tudományi területeken. A második szakaszt a latinnak és a németnek oktatási és publikációs eszközként való párhuzamos használata jellemzi (18. század), majd a 19. és a 20. században a német válik a kommunikáció, az oktatás és a kutatás nyelvévé is. Itt utalhatunk rá, hogy a latin használata, illetve bizonyos terminusok magyar nyelven való kifejezésének elvileg és gyakorlatban is hasonló jelenségei figyelhetők meg a magyarban is; elegendő itt Keszler Borbála (vö. pl. Keszler 2009a, 2009b stb.) orvosi szaknyelvi kutatásait említenünk. Igen tanulságos az, amit Keipert Arnold Heerennek egy 1810-ben megjelent tanulmányából idéz. A német és a közép-európai nyelvújítások korában Heeren figyelmeztet rá, hogy az anyanyelv nemesítésére irányuló eredményes törekvések semmiképpen sem vezethetnek a „tudós nyelv” (*gelehrte Sprache*) elhanyagolására, mivel az a nemzetközi kapcsolatok rovására mehet. Ez a megállapítás tudatosítja azt a dilemmát is, amely nálunk a 19. század közepén jelentkezett, és világos megfogalmazást nyert Toldy Ferencnek az 1858-ban megjelent *Német–Magyar Tudományos Műszótárhoz* írt előszavában, amelyben felvetette a kor nagy kérdését: „mennyiben lenne a purizmus elve alkalmazandó?”. Látja, hogy „az európai műszók [...] classicai nyelvkincsből vétettek, elég barbár képzésmóddal”, de hozzáteszi, hogy „amennyiben a román, germán és szláv nyelvek a classicaiakkal egy osztályhoz tartoznak, s ezekkel mind anyagi, mind alaki tekintetben tetemes közösséget és rokonságot vallanak”. Érezve a dilemmát, hozzáteszi, hogy a tanuló ifjúság érdekében helyes volna, ha a „köz műszó” ('nemzetközi kifejezés') mindjárt „vessék mellé” a megfelelő magyar műszót is (Toldy Ferenc i. m. III–VII.). Az anyanyelvek kifejezőbbé, gazdagabbá és szebbé tételére irányuló nyelvújítási törekvések tehát akarva-akaratlan mintegy ellelne dolgoztak a tudomány nemzetköziségének. Azt azonban, hogy ilyen nemzetközi nyelvre szükség van, az angol nyelv egyre általánosabbá váló használata mutatja, noha a jelen kötet, illetve a javasolt feladatok és tervek egyik határozott célja is az abszolút angol nyelvi hegemonia mérséklése. A 19. század eleji kérdés tehát ma is él, és – úgy tűnik – Toldynál (és kortársainál) jobb megoldás

még nem adódott. Úgy látszik, a nemzeti nyelvek (különösen a kisebbek) fejlesztése és a nemzetközi információs és kommunikációs eszköz használata közötti harc (?), ellentét (?) továbbra is fennmarad. A tanulmány, de az egész ismertetett kötet egyik legfőbb tanulsága, hogy érdemes lenne ezt a folyamatot az európai nyelvekben behatóbban megvizsgálni. Részeredmények mutatják, hogy a közép-európai nyelvekben számos rokon vonás figyelhető meg, különösen a német–cseh–magyar–szlovák–horvát areában.

Érdekes részproblémát vet fel Johannes Helmbrecht az európai nyelvek udvariasságot kifejező névmásainak vázlatos kutatásában (*Höflichkeitspronomina in Europa – Synchronie und Diachronie eines areáltipologischen Merkmals, 'Udvariasságot kifejező névmások Európában – egy areáltipológiai jegy szinkroniája és diakroniája'*). Kétségtől mentes érdeme, hogy a kérdést szinkroniában, diakroniában és areáltipológiai szempontból is exponálja, úgy vélem azonban, hogy az érdekes és a mindennapi kommunikációt annak célját, lényegét érintően is befolyásoló „stratégiát” társadalomtörténetileg kellene megközelíteni. Azokban a nyelvekben, amelyek beszélőiben nagyjából azonos társadalmi érintkezési és viselkedési normák alakultak ki, a megszólítások a nyelvhasználók világképét fejezik ki, így magát a kommunikációs folyamatot alapvetően befolyásolják. Jól mutatják ezt (egyebek mellett) azok a kommunikációs viselkedések („stratégiák”), amelyekben sok közös vonás tűnik elő a magyarban és a horvátban.

A kötet ötödik fejezete a nyelvpolitikát, a többnyelvűség és a köznyelv jelenségeit vizsgálja. Különösen érdekes Joachim Grzega tanulmánya: *Mehrsprachigkeitskonzepte in Europa und Global English ('Többnyelvűségi koncepciók Európában és a globális angol', 795–804)*. A kérdést nyelvi, valamint nyelvidaktikai és nyelvpolitikai szempontból vizsgálja.

A hatodik fejezet (843–987) egyik legérdekesebb részét Jürgen Trabant már hivatkozott tanulmánya (*Europäisches Sprachdenken, 'Az európai nyelvi gondolkodás', 881–98*) alkotja, amely áttekinthető képet vázol fel a nyelvről való gondolkodás történetéről, majd a záró fejezetben (894–6) befejezőként és összefoglalásként, a nyelvpolitikai realitásról írva, arra a végkövetkezésre jut, hogy az európai kultúrnyelveket maguk a beszélők fogják köznyelvi szintre degradálni, amelynek használata az otthonra, a privát életre szorítkozik majd. A „kis nyelvekről” szólva megállapítja, hogy „das deutsche ist eine »kleine« Sprache, weil seine Sprecher keinen Wert auf die Bewahrung des Deutschen in hohen Diskursen legen und damit den Status des Deutschen kontinuierlich schwächen” ('A német egyike az úgynevezett „kis nyelveknek”, mivel beszélői a magasabb szintű társalgásban a német megőrzésének semmiféle értékét nem tulajdonítanak, és ezzel a német nyelv státuszát folyamatosan gyengítik’; 895). Nem csupán ebből a megállapításból, de magának az egész impozáns kötetnek több célkitűzéséből is úgy tűnik azonban, hogy az objektív körülményektől függetlenül az egyes nyelvek beszélőin is múlik, mennyire akarják és így mennyire képesek megakadályozni, hogy anyanyelvük csupán az otthoni társalgás, a szűkebb értelemben vett privát szféra kifejezőeszközzé degradálódjék.

Az eurolingvisztika kézikönyvét mint gondolatébresztő, új témákat és nézőpontokat felvető és az európai nyelvek lehetséges művelése és így jövője tekintetében nem egyértelműen borúlátó munkát hallgatónak, doktoranduszoknak és valamennyi, a nyelvtudomány különböző területeivel foglalkozó kutatóknak is meggyőződéssel ajánlom.

SZAKIRODALOM

- Keszler Borbála 2009a. A magyar orvosi nyelv története (könyvfejezet). In: Bősze Péter–Laczkó Krisztina (szerk.): *A magyar orvosi nyelv*. Medicina Kiadó, Budapest. 87–118.
- Keszler Borbála 2009b. A nyelvújítás és a magyar orvosi nyelv. In: Bárdos Vilmos (szerk.): *Quo vadis philologia temporum nostrorum?* Tinta Könyvkiadó, Budapest. 189–98.
- Matasović, Ranko 2001. *Uvod u poredbenu lingvistiku*. Matica hrvatska, Zagreb.
- Zieliński, Bogusław 2011. *Suvremeni hrvatski europski diskurzi. Kroatologia 205–22*.
- Toldy Ferenc 1858. *Német-Magyar Tudományos Műszótár*. Heckenast Gusztáv, Pest.

Nyomárkay István

akadémikus

ELTE BTK

Szláv és Balti Filológiai Tanszék